

Optimalizace

2. Vybraná témata z lineární algebry

Tom Werner, Tom Kroupa

FEL ČVUT

Maticová algebra

$$\mathbf{A} = [a_{ij}] = \begin{bmatrix} a_{11} & \cdots & a_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1} & \cdots & a_{mn} \end{bmatrix} \in \mathbb{R}^{m \times n}$$

- čtvercová: $m = n$
- obdélníková: $m \neq n$
  - široká: $m < n$
  - úzká: $m > n$
- diagonální: $a_{ij} = 0$ pro $i \neq j$ (nemusí být čtvercová!)
- nulová $\mathbf{0}_{m \times n}$ (krátce jen $\mathbf{0}$): $a_{ij} = 0$ pro všechna i, j
- jednotková $\mathbf{I}_n$ (krátce jen $\mathbf{I}$): čtvercová diagonální s $a_{ij} = 1$ pro všechna i
- horní [dolní] trojúhelníková: $a_{ij} = 0$ pro $i > j$ [$i < j$] (nemusí být čtvercová!)

Binární operace s maticemi a skaláry

- Součin matice $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{m \times n}$ a skaláru $\alpha \in \mathbb{R}$ je matice $\alpha\mathbf{A} = \mathbf{A}\alpha = [\alpha a_{ij}]$.
Pro $\alpha = -1$ píšeme $\alpha\mathbf{A} = -\mathbf{A}$.
- Součet matic $\mathbf{A}, \mathbf{B} \in \mathbb{R}^{m \times n}$ je matice $\mathbf{A} + \mathbf{B} = [a_{ij} + b_{ij}] \in \mathbb{R}^{m \times n}$.
Rozdíl matic: $\mathbf{A} - \mathbf{B} = \mathbf{A} + (-\mathbf{B})$
- Součin matic $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{m \times p}$ a $\mathbf{B} \in \mathbb{R}^{p \times n}$ je matice $\mathbf{AB} = [c_{ij}] \in \mathbb{R}^{m \times n}$ kde

$$c_{ij} = \sum_{k=1}^p a_{ik} b_{kj}$$

Vlastnosti maticového součinu:

- asociativní: $(\mathbf{AB})\mathbf{C} = \mathbf{A}(\mathbf{BC})$
- distributivní se sčítáním: $(\mathbf{A} + \mathbf{B})\mathbf{C} = \mathbf{AC} + \mathbf{BC}$ a $\mathbf{A}(\mathbf{B} + \mathbf{C}) = \mathbf{AB} + \mathbf{AC}$
- není komutativní (může být $\mathbf{AB} \neq \mathbf{BA}$)!

Transpozice

Transpozice matice $\mathbf{A} = [a_{ij}] \in \mathbb{R}^{m \times n}$ je matice

$$\mathbf{A}^T = [a_{ji}] \in \mathbb{R}^{n \times m}$$

- pozor: $(\mathbf{AB})^T = \mathbf{B}^T \mathbf{A}^T$
- $\mathbf{A}^T = \mathbf{A}$: matice $\mathbf{A}$ je **symetrická**
- $\mathbf{A}^T = -\mathbf{A}$: matice $\mathbf{A}$ je **antisymetrická**

Inverze

Když matice $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{n \times m}$ a $\mathbf{B} \in \mathbb{R}^{m \times n}$ splňují

$$\mathbf{AB} = \mathbf{I}_n$$

tak $\mathbf{A}$ je **levá inverze** matice $\mathbf{B}$ a $\mathbf{B}$ je **pravá inverze** matice $\mathbf{A}$.

- Pravá inverze matice existuje, právě když matice má lin. nezávislé řádky.
- Levá inverze matice existuje, právě když matice má lin. nezávislé sloupce.
- Když pravá nebo levá inverze existuje, nemusí být jediná.

Když existuje pravá i levá inverze matice, jsou si rovny a jsou jediné:

$$\mathbf{AX} = \mathbf{I}, \quad \mathbf{I} = \mathbf{YA} \quad \implies \quad \mathbf{X} = \mathbf{YAX} = \mathbf{Y}$$

Tato (oboustranná) **inverze** se značí $\mathbf{A}^{-1}$.

- $\mathbf{AA}^{-1} = \mathbf{I} = \mathbf{A}^{-1}\mathbf{A}$
- matice má inverzi (= je **regulární**) $\Leftrightarrow$ má l.n. sloupce $\Leftrightarrow$ má l.n. řádky
- inverze je involuce: $(\mathbf{A}^{-1})^{-1} = \mathbf{A}$
- pozor: $(\mathbf{AB})^{-1} = \mathbf{B}^{-1}\mathbf{A}^{-1}$

Matice s jedním sloupcem nebo jedním řádkem

- **Sloupcový vektor** je jiný název pro matici s jediným sloupcem (prvek $\mathbb{R}^{n \times 1}$).
- **Řádkový vektor** je jiný název pro matici s jediným řádkem (prvek $\mathbb{R}^{1 \times n}$).

Úmluva

Ztotožníme prostor $\mathbb{R}^n$ s prostorem $\mathbb{R}^{n \times 1}$:

$$\mathbf{x} = \underbrace{(x_1, \dots, x_n)}_{\text{uspořádaná } n\text{-tice}} = \underbrace{\begin{bmatrix} x_1 \\ \vdots \\ x_n \end{bmatrix}}_{\text{matice } n \times 1} \in \mathbb{R}^n = \mathbb{R}^{n \times 1}$$

Příklady:

- Pro $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{m \times n}$ a $\mathbf{x} \in \mathbb{R}^n$ je $\mathbf{Ax} \in \mathbb{R}^m$
- Pro $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{m \times n}$ a $\mathbf{x} \in \mathbb{R}^m$ je $\mathbf{x}^T \mathbf{A} \in \mathbb{R}^{1 \times n}$
- Pro $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in \mathbb{R}^n$ je $\mathbf{x}^T \mathbf{y} = x_1 y_1 + \dots + x_n y_n \in \mathbb{R}$ (standardní skalární součin)
- Pro $\mathbf{x} \in \mathbb{R}^m$ a $\mathbf{y} \in \mathbb{R}^n$ je $\mathbf{xy}^T \in \mathbb{R}^{m \times n}$ (vnější součin, dyáda)

Lineární podprostory a zobrazení

- **Lineární kombinace** vektorů $\mathbf{x}_1, \dots, \mathbf{x}_k \in \mathbb{R}^n$ je vektor

$$\mathbf{x} = \alpha_1 \mathbf{x}_1 + \dots + \alpha_k \mathbf{x}_k$$

pro nějaké $\alpha_1, \dots, \alpha_k \in \mathbb{R}$.

- **Lineární obal**

$$\text{span}\{\mathbf{x}_1, \dots, \mathbf{x}_k\}$$

vektorů $\mathbf{x}_1, \dots, \mathbf{x}_k \in \mathbb{R}^n$ je množina všech jejich lineárních kombinací.

- Množina $X \subseteq \mathbb{R}^n$ je **(lineární) podprostor** $\mathbb{R}^n$, jestliže je uzavřená na lineární kombinace (tj. každá lineární kombinace libovolných vektorů z X patří do X).
- **Báze** podprostoru $X \subseteq \mathbb{R}^n$ je množina vektorů z X , jejichž lineární obal je X .
Trvzení: Počet vektorů báze je stejný pro každou bázi.
- Počet vektorů báze je **dimenze** podprostoru $\dim X$.

Lineární zobrazení

Zobrazení $\mathbf{f}: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ je **lineární**, jestliže

$$\mathbf{f}(\alpha_1 \mathbf{x}_1 + \cdots + \alpha_k \mathbf{x}_k) = \alpha_1 \mathbf{f}(\mathbf{x}_1) + \cdots + \alpha_k \mathbf{f}(\mathbf{x}_k)$$

pro všechna $\mathbf{x}_1, \dots, \mathbf{x}_k \in \mathbb{R}^n$ a $\alpha_1, \dots, \alpha_k \in \mathbb{R}$.

Věta

Zobrazení $\mathbf{f}: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ je lineární, právě když

$$\mathbf{f}(\mathbf{x}) = \mathbf{A}\mathbf{x}$$

pro nějakou matici $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{m \times n}$. Matice $\mathbf{A}$ je zobrazením $\mathbf{f}$ určena jednoznačně.

Tvrzení: Matice složeného zobrazení je součinem matic jednotlivých zobrazení:

Pro $\mathbf{f}(\mathbf{x}) = \mathbf{A}\mathbf{x}$ a $\mathbf{g}(\mathbf{y}) = \mathbf{B}\mathbf{y}$ je

$$(\mathbf{g} \circ \mathbf{f})(\mathbf{x}) = \mathbf{g}(\mathbf{f}(\mathbf{x})) = \mathbf{B}(\mathbf{A}\mathbf{x}) = (\mathbf{B}\mathbf{A})\mathbf{x} = \mathbf{B}\mathbf{A}\mathbf{x}$$

Sloupcový a řádkový pohled na součin $\mathbf{Ax}$

- Pomocí **sloupců** $\mathbf{a}_1, \dots, \mathbf{a}_n$ matice $\mathbf{A}$:

$$\mathbf{Ax} = \begin{bmatrix} \mathbf{a}_1 & \cdots & \mathbf{a}_n \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ \vdots \\ x_n \end{bmatrix} = x_1 \mathbf{a}_1 + \cdots + x_n \mathbf{a}_n$$

Vektor $\mathbf{Ax}$ je lineární kombinace sloupců $\mathbf{A}$ s koeficienty x_i .

- Pomocí **řádků** $\mathbf{a}_1^T, \dots, \mathbf{a}_m^T$ matice $\mathbf{A}$:

$$\mathbf{Ax} = \begin{bmatrix} \mathbf{a}_1^T \\ \vdots \\ \mathbf{a}_m^T \end{bmatrix} \mathbf{x} = \begin{bmatrix} \mathbf{a}_1^T \mathbf{x} \\ \vdots \\ \mathbf{a}_m^T \mathbf{x} \end{bmatrix}$$

Složky vektoru $\mathbf{Ax}$ jsou skalární součiny řádků $\mathbf{A}$ a vektoru $\mathbf{x}$.

$$\text{rng } \mathbf{A} = \{ \mathbf{Ax} \mid \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n \} \subseteq \mathbb{R}^m$$

Interpretace:

- Obor hodnot (range, image) lineárního zobrazení $\mathbf{f}(\mathbf{x}) = \mathbf{Ax}$ ($\text{rng } \mathbf{A} = \mathbf{f}(\mathbb{R}^n)$)
- Množina všech vektorů $\mathbf{y}$ takových, že $\mathbf{Ax} = \mathbf{y}$ má řešení
- Lineární obal sloupců matice $\mathbf{A}$

Hodnost matice $\mathbf{A}$ je číslo

$$\text{rank } \mathbf{A} = \dim \text{rng } \mathbf{A}.$$

Věta

$$\text{rank } \mathbf{A} = \text{rank } \mathbf{A}^T$$

Důkaz není triviální!

$$\text{null } \mathbf{A} = \{ \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n \mid \mathbf{Ax} = \mathbf{0} \} \subseteq \mathbb{R}^n$$

Interpretace:

- Množina vektorů, které se zobrazí na nulový vektor
- Množina řešení soustavy lineárních rovnic $\mathbf{Ax} = \mathbf{0}$
- Množina všech vektorů kolmých na každý řádek matice $\mathbf{A}$

Existence/jednoznačnost řešení soustav lineárních rovnic

Pro matici $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{m \times n}$ jsou tvrzení pod sebou ekvivalentní:

Prostor obrazů

- $\text{rng } \mathbf{A} = \mathbb{R}^m$
- $\mathbf{Ax} = \mathbf{y}$ má řešení pro každé $\mathbf{y}$
- $\text{rank } \mathbf{A} = m$
- zobrazení $\mathbf{f}(\mathbf{x}) = \mathbf{Ax}$ je surjektivní
- $\mathbf{A}$ má lin. nezávislé řádky
- $\mathbf{A}$ má pravou inverzi
- $\mathbf{AA}^T$ je regulární

Nulový prostor

- $\text{null } \mathbf{A} = \{\mathbf{0}\}$
- $\mathbf{Ax} = \mathbf{0}$ má jediné řešení $\mathbf{x} = \mathbf{0}$
- $\text{rank } \mathbf{A} = n$
- zobrazení $\mathbf{f}(\mathbf{x}) = \mathbf{Ax}$ je injektivní
- $\mathbf{A}$ má lin. nezávislé sloupce
- $\mathbf{A}$ má levou inverzi
- $\mathbf{A}^T \mathbf{A}$ je regulární

Rank-nullity theorem

Věta

Pro každou matici $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{m \times n}$ platí

$$\underbrace{\dim \text{rng } \mathbf{A}}_{\text{rank } \mathbf{A}} + \dim \text{null } \mathbf{A} = n.$$

Důkaz je v každé učebnici lin. algebry.

- Protože $\text{rank } \mathbf{A} = \text{rank } \mathbf{A}^T$, platí také $\dim \text{rng } \mathbf{A}^T + \dim \text{null } \mathbf{A} = n$.
- $\dim \text{null } \mathbf{A}$ je míra degenerace lineárního zobrazení $\mathbf{f}(\mathbf{x}) = \mathbf{A}\mathbf{x}$
- Počet lineárně nezávislých řešení soustavy $\mathbf{A}\mathbf{x} = \mathbf{0}$ je $n - \text{rank } \mathbf{A}$

Afinní podprostory a zobrazení

Afinní kombinace a podprostory

- **Afinní kombinace** vektorů $\mathbf{x}_1, \dots, \mathbf{x}_k \in \mathbb{R}^n$ je

$$\alpha_1 \mathbf{x}_1 + \dots + \alpha_k \mathbf{x}_k \quad \text{kde } \alpha_1 + \dots + \alpha_k = 1$$

- **Afinní obal**

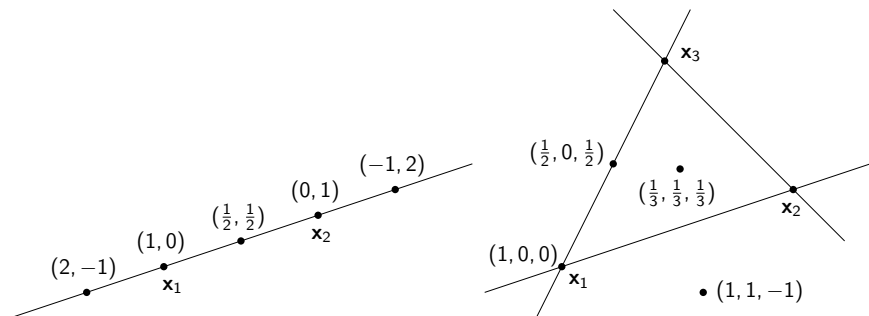
$$\text{aff}\{\mathbf{x}_1, \dots, \mathbf{x}_k\}$$

vektorů $\mathbf{x}_1, \dots, \mathbf{x}_k \in \mathbb{R}^n$ je množina všech jejich afinních kombinací.

- Množina $A \subseteq \mathbb{R}^n$ je **afinní podprostor**, jestliže je uzavřená na afinní kombinace.

Afinní kombinace nezávisí na počátku:

$$\begin{aligned}\alpha_1(\mathbf{x}_1 - \mathbf{x}_0) + \cdots + \alpha_k(\mathbf{x}_k - \mathbf{x}_0) &= \alpha_1\mathbf{x}_1 + \cdots + \alpha_k\mathbf{x}_k - (\alpha_1 + \cdots + \alpha_k)\mathbf{x}_0 \\ &= \alpha_1\mathbf{x}_1 + \cdots + \alpha_k\mathbf{x}_k - \mathbf{x}_0\end{aligned}$$

Charakterizace afinního podprostoru

Pro $X \subseteq \mathbb{R}^n$ a $\mathbf{x} \in \mathbb{R}^n$ označíme $X + \mathbf{x} = \mathbf{x} + X = \{\mathbf{x} + \mathbf{y} \mid \mathbf{y} \in X\}$.

Věta

- Je-li X lineární podprostor a $\mathbf{x} \in \mathbb{R}^n$, pak $X + \mathbf{x}$ je afinní podprostor.
- Je-li A afinní podprostor a $\mathbf{x} \in A$, pak $A - \mathbf{x}$ je lineární podprostor.
- Je-li A afinní podprostor a $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in A$, pak $A - \mathbf{x} = A - \mathbf{y}$.

Dimenze afinního podprostoru A definována jako $\dim X$.

Věta

Množina $A \subseteq \mathbb{R}^n$ je afinní podprostor právě tehdy, když je množinou řešení nějaké lineární soustavy, tj. $A = \{\mathbf{x} \in \mathbb{R}^n \mid \mathbf{A}\mathbf{x} = \mathbf{b}\}$.

Příklady afinních podprostorů:

- bod (dimenze 0) $\mathbf{x} \in \mathbb{R}^n$
- přímka (dimenze 1) $\{ \mathbf{x} + \alpha \mathbf{s} \mid \alpha \in \mathbb{R} \}$
- rovina (dimenze 2) $\{ \mathbf{x} + \alpha \mathbf{s} + \beta \mathbf{t} \mid \alpha, \beta \in \mathbb{R} \}$
- nadrovina (dimenze $n - 1$) $\{ \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n \mid \mathbf{a}^T \mathbf{x} = b \}$

Afinní zobrazení

Zobrazení $\mathbf{f}: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ je **afinní**, pokud

$$\mathbf{f}(\alpha_1 \mathbf{x}_1 + \cdots + \alpha_k \mathbf{x}_k) = \alpha_1 \mathbf{f}(\mathbf{x}_1) + \cdots + \alpha_k \mathbf{f}(\mathbf{x}_k)$$

pro všechna $\mathbf{x}_1, \dots, \mathbf{x}_k \in \mathbb{R}^n$, $\alpha_1, \dots, \alpha_k \in \mathbb{R}$, $\alpha_1 + \cdots + \alpha_k = 1$.

Věta

Zobrazení $\mathbf{f}: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^m$ je afinní, právě když

$$\mathbf{f}(\mathbf{x}) = \mathbf{Ax} + \mathbf{b}$$

pro nějaké $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{m \times n}$ a $\mathbf{b} \in \mathbb{R}^m$. Matice $\mathbf{A}$ a vektor $\mathbf{b}$ jsou zobrazením $\mathbf{f}$ určeny jednoznačně.

Lineární	Afinní
lineární kombinace	afinní kombinace
lineární obal	afinní obal
lineární podprostor X	afinní podprostor $X + \mathbf{x}_0$
řešení soustavy $\mathbf{Ax} = \mathbf{0}$	řešení soustavy $\mathbf{Ax} = \mathbf{b}$
null $\mathbf{A}$	$\mathbf{x}_0 + \text{null } \mathbf{A}$
lineární zobrazení $\mathbf{Ax}$	afinní zobrazení $\mathbf{Ax} + \mathbf{b}$

Ortogonalita

Délky, úhly, vzdálenosti v $\mathbb{R}^n$

Pro vektory $\mathbf{x}, \mathbf{y} \in \mathbb{R}^n$:

- **Standardní skalární součin:** $\mathbf{x}^T \mathbf{y} = x_1 y_1 + \dots + x_n y_n$
- **Eukleidovská norma** (délka vektoru): $\|\mathbf{x}\| = (\mathbf{x}^T \mathbf{x})^{1/2} = (x_1^2 + \dots + x_n^2)^{1/2}$
- Úhel φ mezi vektory: $\mathbf{x}^T \mathbf{y} = \|\mathbf{x}\| \|\mathbf{y}\| \cos \varphi$

Jestliže $\mathbf{x}^T \mathbf{y} = 0$, vektory $\mathbf{x}, \mathbf{y}$ jsou **ortogonální**, což značíme také $\mathbf{x} \perp \mathbf{y}$ (nevylučuje možnost $\mathbf{x} = \mathbf{0}$ nebo $\mathbf{y} = \mathbf{0}$).

- **Eukleidovská metrika** (vzdálenost bodů): $d(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = \|\mathbf{x} - \mathbf{y}\|$

Ortonormální množina vektorů

- Vektor $\mathbf{u} \in \mathbb{R}^m$ je **normalizovaný**, jestliže $\|\mathbf{u}\| = 1 = \mathbf{u}^T \mathbf{u}$.
- Množina vektorů $\{\mathbf{u}_1, \dots, \mathbf{u}_n\}$ je **ortonormální**, jestliže

$$\mathbf{u}_i^T \mathbf{u}_j = \begin{cases} 0 & \text{pro } i \neq j \\ 1 & \text{pro } i = j \end{cases}$$

Věta

Ortonormální množina vektorů je lineárně nezávislá.

Důkaz: Vynásob rovnost $\alpha_1 \mathbf{u}_1 + \dots + \alpha_n \mathbf{u}_n = \mathbf{0}$ skalárně vektorem $\mathbf{u}_j$.

Tedy musí být $m \geq n$.

Věta

Nechť jsou $\mathbf{u}_1, \dots, \mathbf{u}_n$ ortonormální. Nechť $\mathbf{x} = \alpha_1 \mathbf{u}_1 + \dots + \alpha_n \mathbf{u}_n$. Pak $\alpha_i = \mathbf{u}_i^T \mathbf{x}$.

Důkaz: Vynásob rovnost $\mathbf{x} = \alpha_1 \mathbf{u}_1 + \dots + \alpha_n \mathbf{u}_n$ skalárně vektorem $\mathbf{u}_j$.

Matice s ortonormálními sloupci

Když vektory $\mathbf{u}_1, \dots, \mathbf{u}_n$ tvoří sloupce matice $\mathbf{U}$, pak

$$\mathbf{u}_i^T \mathbf{u}_j = \begin{cases} 0 & \text{pro } i \neq j \\ 1 & \text{pro } i = j \end{cases} \quad \text{je totéž jako} \quad \mathbf{U}^T \mathbf{U} = \mathbf{I}$$

Jestliže $\mathbf{U}^T \mathbf{U} = \mathbf{I}$, pak lineární zobrazení $\mathbf{f}(\mathbf{x}) = \mathbf{U}\mathbf{x}$ zachovává skalární součin:

$$\mathbf{f}(\mathbf{x})^T \mathbf{f}(\mathbf{y}) = (\mathbf{U}\mathbf{x})^T (\mathbf{U}\mathbf{y}) = \mathbf{x}^T \mathbf{U}^T \mathbf{U} \mathbf{y} = \mathbf{x}^T \mathbf{y}$$

Tedy zobrazení $\mathbf{f}$ zachovává délky, úhly a vzdálenosti $\Rightarrow$ je to **isometrie**.

Ortogonalní matice

Věta

Jestliže matice $\mathbf{U}$ je čtvercová, pak tato tvrzení jsou ekvivalentní:

- $\mathbf{U}^T \mathbf{U} = \mathbf{I}$ (tj. $\mathbf{U}$ má ortonormální sloupce)
- $\mathbf{U} \mathbf{U}^T = \mathbf{I}$ (tj. $\mathbf{U}$ má ortonormální řádky)
- $\mathbf{U}$ je regulární a splňuje $\mathbf{U}^T = \mathbf{U}^{-1}$

Čtvercová matice s ortonormálními sloupci se nazývá **ortogonální** matice.

Protože

$$\det(\mathbf{U}^T \mathbf{U}) = (\det \mathbf{U}^T)(\det \mathbf{U}) = (\det \mathbf{U})^2 = \det \mathbf{I} = 1$$

jsou dvě možnosti pro $\det \mathbf{U}$:

- $\det \mathbf{U} = 1$: isometrie $\mathbf{f}$ je **rotace**, matice $\mathbf{U}$ se nazývá **rotační** nebo **speciální ortogonální**
- $\det \mathbf{U} = -1$: isometrie $\mathbf{f}$ je složení rotace a zrcadlení

Příklady ortogonálních matic:

- **Rotační matice v $\mathbb{R}^2$**

Rotace kolem počátku o úhel φ proti směru hodinových ručiček:

$$\begin{bmatrix} \cos \varphi & -\sin \varphi \\ \sin \varphi & \cos \varphi \end{bmatrix}$$

- **Householderova matice** (elementární reflektor)

Zrcadlení podle nadroviny procházející počátkem s normálou $\mathbf{u}$ kde $\|\mathbf{u}\| = 1$:

$$\mathbf{H} = \mathbf{I} - 2\mathbf{u}\mathbf{u}^T$$

- **Permutační matice**

$$\begin{bmatrix} \mathbf{e}_3 & \mathbf{e}_1 & \mathbf{e}_2 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 0 \end{bmatrix}$$

Její determinant je rovný znaménku permutace.

Jak parametrizovat rotace? [nepovinné, pro zájemce]

Maticová exponenciála: $e^{\mathbf{A}} = \frac{\mathbf{A}^0}{0!} + \frac{\mathbf{A}^1}{1!} + \frac{\mathbf{A}^2}{2!} + \dots$ (konvence: $\mathbf{A}^0 = \mathbf{I}$, $0! = 1$)

- Je-li $\mathbf{A}$ diagonalizovatelná, pak $e^{\mathbf{A}} = \mathbf{V} \text{diag}(e^{\lambda_1}, \dots, e^{\lambda_n}) \mathbf{V}^{-1}$ kde $\mathbf{A} = \mathbf{V} \text{diag}(\lambda_1, \dots, \lambda_n) \mathbf{V}^{-1}$ je spektrální rozklad matice $\mathbf{A}$ (kde obecně $\lambda_i \in \mathbb{C}$)
- V Matlabu: `expm(A)`

Věta

Matice $\mathbf{U} \in \mathbb{R}^{n \times n}$ je rotační, právě když existuje antisymetrická matice $\mathbf{S} \in \mathbb{R}^{n \times n}$ (tj. $\mathbf{S}^T = -\mathbf{S}$) tak, že $\mathbf{U} = e^{\mathbf{S}}$.

- Pro $n = 2$ a $\mathbf{S} = \begin{bmatrix} 0 & s \\ -s & 0 \end{bmatrix}$ je $e^{\mathbf{S}} = \begin{bmatrix} \cos s & -\sin s \\ \sin s & \cos s \end{bmatrix}$
- Pro $n = 3$ a $\mathbf{S} = \begin{bmatrix} 0 & -s_3 & s_2 \\ s_3 & 0 & -s_1 \\ -s_2 & s_1 & 0 \end{bmatrix}$

Tvrzení: Každá rotace v $\mathbb{R}^3$ kolem počátku je rotace kolem nějaké přímky procházející počátkem o nějaký úhel (axis-angle representation). Označíme-li $\mathbf{s} = (s_1, s_2, s_3)$, pak přímka má normálu $\mathbf{s}/\|\mathbf{s}\|$ a úhel je $\|\mathbf{s}\|$.

QR rozklad matice

Věta (Plný QR rozklad)

Každou matici $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{m \times n}$ lze rozložit na součin

$$\mathbf{A} = \mathbf{QR}$$

kde $\mathbf{Q} \in \mathbb{R}^{m \times m}$ je ortogonální a $\mathbf{R} \in \mathbb{R}^{m \times n}$ je horní trojúhelníková.

Důkaz: pomocí algoritmu. (Algoritmy na QR rozklad jsou založeny buď na Gram-Schmidtově ortogonalizaci nebo Givensových hrotacích rotace nebo Householderových reflexích.)

- V Matlabu: $[\mathbf{Q}, \mathbf{R}] = \text{qr}(\mathbf{A})$

Redukovaný QR rozklad: $\mathbf{Q} \in \mathbb{R}^{m \times n}$ ortogonální a $\mathbf{R} \in \mathbb{R}^{n \times n}$ horní trojúhelníková

- V Matlabu: $[\mathbf{Q}, \mathbf{R}] = \text{qr}(\mathbf{A}, 0)$

Ortogonalní podprostory

- Vektor $\mathbf{y} \in \mathbb{R}^n$ je ortogonální na podprostor $X \subseteq \mathbb{R}^n$ (značíme $\mathbf{y} \perp X$), jestliže $\mathbf{y} \perp \mathbf{x}$ pro všechna $\mathbf{x} \in X$.
- Podprostory $X, Y \subseteq \mathbb{R}^n$ jsou ortogonální (značíme $X \perp Y$), jestliže $\mathbf{x} \perp \mathbf{y}$ pro všechna $\mathbf{x} \in X$ a $\mathbf{y} \in Y$.

Tvrzení: $X \perp Y \Rightarrow X \cap Y = \{\mathbf{0}\}$

- **Ortogonalní doplněk** podprostoru $X \subseteq \mathbb{R}^n$ je množina

$$X^\perp = \{\mathbf{y} \in \mathbb{R}^n \mid \mathbf{y} \perp X\}$$

všech vektorů ortogonálních na X .

Tvrzení: $X^\perp$ je podprostor.

Věta

- $\dim X + \dim X^\perp = n$
- $X \perp Y, \dim X + \dim Y = n \implies Y = X^\perp$
- $(X^\perp)^\perp = X$

Myšlenka důkazu: Z definic rng a null plyne, že $X = \text{rng}(\mathbf{A}^T) \Rightarrow X^\perp = \text{null } \mathbf{A}$. První tvrzení je pak rank-nullity theorem. Druhé a třetí tvrzení celkem snadno plynou z prvního.

Vztahy mezi čtyřmi základními podprostory matice

Matice $\mathbf{A} \in \mathbb{R}^{m \times n}$ definuje čtyři **základní podprostory**:

- $\text{rng } \mathbf{A} = \{ \mathbf{Ax} \mid \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n \} \subseteq \mathbb{R}^m$ lineární obal sloupců
- $\text{null } \mathbf{A} = \{ \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n \mid \mathbf{Ax} = \mathbf{0} \} \subseteq \mathbb{R}^n$ všechny vektory kolmé na řádky
- $\text{rng}(\mathbf{A}^T) = \{ \mathbf{A}^T \mathbf{x} \mid \mathbf{x} \in \mathbb{R}^m \} \subseteq \mathbb{R}^n$ lineární obal řádků
- $\text{null}(\mathbf{A}^T) = \{ \mathbf{x} \in \mathbb{R}^m \mid \mathbf{A}^T \mathbf{x} = \mathbf{0} \} \subseteq \mathbb{R}^m$ všechny vektory kolmé na sloupce

Věta

- $(\text{rng } \mathbf{A})^\perp = \text{null}(\mathbf{A}^T)$
- $(\text{null } \mathbf{A})^\perp = \text{rng}(\mathbf{A}^T)$

Důkaz plyne okamžitě z definic podprostorů a z rovnosti $(X^\perp)^\perp = X$.

Komplementární podprostory

Podprostory $X, Y \subseteq \mathbb{R}^n$ nazveme **komplementární**, jestliže

$$X \cap Y = \{\mathbf{0}\}, \quad \dim X + \dim Y = n.$$

Věta

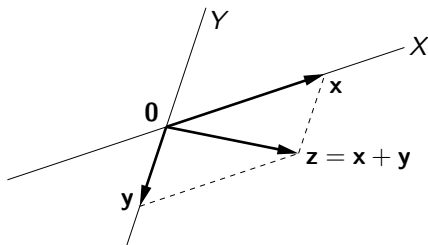
Nechť $X, Y \subseteq \mathbb{R}^n$ jsou komplementární podprostory. Pak pro každý vektor $\mathbf{z} \in \mathbb{R}^n$ existuje právě jedna dvojice vektorů $\mathbf{x} \in X$ a $\mathbf{y} \in Y$ tak, že $\mathbf{z} = \mathbf{x} + \mathbf{y}$.

Důkaz jednoznačnosti: Nechť pro $\mathbf{x}, \mathbf{x}' \in X$ a $\mathbf{y}, \mathbf{y}' \in Y$ je $\mathbf{x} + \mathbf{y} = \mathbf{x}' + \mathbf{y}'$, tj. $\mathbf{x} - \mathbf{x}' = \mathbf{y} - \mathbf{y}'$.

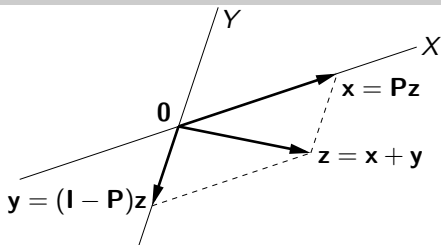
• Pak $\mathbf{x} - \mathbf{x}' \in X$ a $\mathbf{y} - \mathbf{y}' \in Y$, tedy $\mathbf{x} - \mathbf{x}'$ a $\mathbf{y} - \mathbf{y}'$ jsou v $X \cap Y$.

• Protože $X \cap Y = \{\mathbf{0}\}$, je $\mathbf{x} - \mathbf{x}' = \mathbf{y} - \mathbf{y}' = \mathbf{0}$.

Důkaz existence: Dokaž, že sjednocení báze X a báze Y je báze $\mathbb{R}^n$. Pak napiš $\mathbf{z}$ v této bázi.

Obecná projekce

Vektor x se nazývá **projekce** vektoru z na podprostor X podél podprostoru Y . Projekce je tedy transformace $f: \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ taková, že $x = f(z)$.

Věta

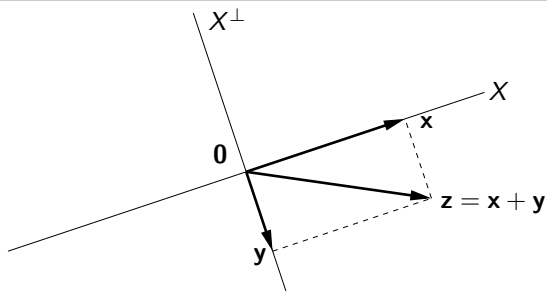
Projekce je lineární transformace.

Důkaz: Necht' $x \in X$, $y \in Y$ a $z = x + y$. Pak $\alpha x \in X$, $\alpha y \in Y$ a $\alpha z = \alpha x + \alpha y$. Díky jednoznačnosti jiný rozklad není. Proto $f(\alpha z) = \alpha x$. Podobně dokážeme $f(z + z') = f(z) + f(z')$.

Tedy existuje **projektor** $P \in \mathbb{R}^{n \times n}$ tak, že $f(z) = Pz$. Vlastnosti projektoru:

- $\text{rng } P = X$
- $\text{null } P = Y$
- $P^2 = P$ (charakterizuje projektory)

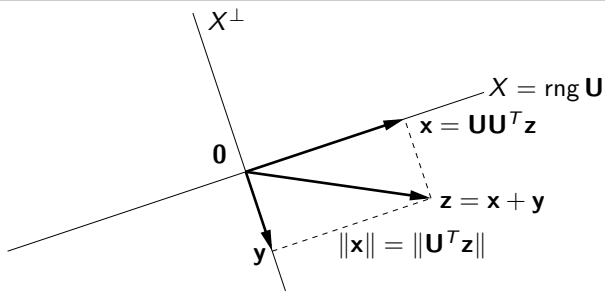
Ortogonalní projekce

Je-li X podprostor, pak $X^\perp$ je k němu komplementární (viz slide 26).

- Tedy pro každé z jednoznačně existují $x \in X$ a $y \in X^\perp$ tak, že $z = x + y$.
- Projekce na X podél $X^\perp$ se nazývá **ortogonální projekce** na X .
- Tedy $x \in X$ je ortogonální projekce vektoru z na X , jestliže $(z - x) \perp X$.

Ortogonalní projekce na podprostor zadaný ortonormální bází

Věta

Nechť $\mathbf{U}^T\mathbf{U} = \mathbf{I}$. Ortogonalní projekce vektoru $\mathbf{z}$ na podprostor $X = \text{rng } \mathbf{U}$ je

$$\mathbf{x} = \mathbf{U}\mathbf{U}^T\mathbf{z}.$$

Důkaz: Máme dokázat, že $\mathbf{x} \in \text{rng } \mathbf{U}$ a $(\mathbf{z} - \mathbf{x}) \perp \text{rng } \mathbf{U}$.

- $\mathbf{U}\mathbf{U}^T\mathbf{z} \in \text{rng } \mathbf{U}$ platí z definice rng .
- $(\mathbf{z} - \mathbf{U}\mathbf{U}^T\mathbf{z}) \perp \text{rng } \mathbf{U}$ znamená $\mathbf{U}^T(\mathbf{z} - \mathbf{U}\mathbf{U}^T\mathbf{z}) = \mathbf{0}$, což platí neboť $\mathbf{U}^T\mathbf{U} = \mathbf{I}$.

Matice $\mathbf{P} = \mathbf{U}\mathbf{U}^T$ je **ortogonální projektor** na podprostor X .

Tvrzení: Splňuje navíc (kromě vlastností obecného projektoru) $\mathbf{P} = \mathbf{P}^T$.

Nejbližší bod k podprostoru

Hledáme bod $\mathbf{x}$ na podprostoru X , který je nejbližší danému bodu $\mathbf{z}$. Tedy

$$\mathbf{x} \in \underset{\mathbf{x}' \in X}{\operatorname{argmin}} \|\mathbf{z} - \mathbf{x}'\|$$

Věta

Bod $\mathbf{x}$ je nejbližší bodu $\mathbf{z}$ na podprostoru X , právě když $(\mathbf{z} - \mathbf{x}) \perp X$.

Důkaz směru $\Leftarrow$: z Pythagorovy věty.

Délka ort. projekce $\mathbf{z}$ na X je rovna vzdálenosti bodu $\mathbf{z}$ od $X^\perp$:

$$\|\mathbf{U}\mathbf{U}^T\mathbf{z}\| = \|\mathbf{U}^T\mathbf{z}\|$$